

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie

Jubilea a zprávy

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie, Vol. 33 (1988), No. 2, 101--111

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/137712>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků, 1988

Institute of Mathematics of the Academy of Sciences of the Czech Republic provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This paper has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://project.dml.cz>

$F(., 1)$ je homeomorfismus A na B a $F(., t)$ je homeomorfismus pro každé $t \in \langle 0, 1 \rangle$ existuje. Nikdo nedal správnou odpověď.

Poznámka redakce. Čtenáři si mohou sami vyzkoušet své štěstí a zejména svou prosto-

rovou představivost při řešení této úlohy. Podotýkáme, že nezáleží na tom, zda útvary na obrázku chápeme jako dvojrozměrné nebo trojrozměrné. Některá pěkná řešení má již redakce k dispozici a otiskne je opět v rubrice „Vyučování“.

jubilea zprávy

Rukopisy článků k osobním výročím nebo k výročím institucí musí být redakci dodány 9 měsíců před datem výročí, mají-li být publikovány včas.

70 LET PROFESORA FRANTIŠKA NOŽIČKY

5. 4. 1988 se dožívá 70 let dlouholetý aktivní člen JČSMF, profesor Karlovy Univerzity František Nožička. Toto životní jubileum je vhodnou příležitostí, abychom si připomněli jeho plodnou vědeckou činnost i vysokou morální a etickou kvalitu jeho osobnosti. Při tak plodném životě jak po stránce vědeckovýzkumné, tak i pedagogické a organizační není ovšem možné v článku omezeného rozsahu jako je tento pomýšlet na nějaké všestranné zhodnocení jeho činnosti. Omezíme se proto jen na nejzákladnější údaje o jeho dosavadním životě a díle, přičemž důraz bude kladen zejména na ty momenty a aspekty, v nichž může být vzorem jak svým bývalým žákům, tak i budoucí generaci našich matematiků a fyziků.

Profesor Nožička pochází z Liberce z rodiny krejčovského dělníka. Studentská léta na gymnáziu i první léta studii na tehdejší přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy byla již poznamenána složitou politickou situací, která se začala v našich zemích utvářet po nástupu fašismu v Německu a vyústila po mnichovské smlouvě v definitivní obsazení našich zemí a vytvoření tzv. Protektorátu Čechy a Morava v r. 1939. Neoby-

čejně těžké období prožívalo jako pohraniční oblast i rodiště profesora Nožičky. Toto složité období v národnostně smíšené oblasti kladlo značné nároky na charakterové vlastnosti lidí a bylo první zkouškou jeho morálně politických vlastností i školou etických kvalit. Jeho jednoznačná protifašistická orientace jej vedla až k aktivní účasti v událostech 17. listopadu 1939. Za tuto činnost byl na tři roky uvězněn v koncentračním táboře Oranienburg—Sachsenhausen. Zbytek války pak pracoval jako pomocný dělník. Po válce dokončil studia a v r. 1946 se stal asistentem na přírodovědecké fakultě UK, z níž se později oddělila MFF UK. Na MFF UK pracoval F. Nožička v četných funkcích od vedoucího různých kateder s matematickým zaměřením přes proděkana až po funkci prorektora UK a ředitele Centra numerické matematiky, které pomáhal budovat v době, kdy se začaly v matematice ve větší míře uplatňovat počítače.

I tento fakt svědčí o tom, že ani ve zralém věku (byl v té době již jmenován řádným profesorem) se neváhal prof. Nožička ujmout náročné vedoucí funkce se značnou hmotnou zodpovědností v oblasti, která byla značně vzdálená jeho původně klasickému matematickému vzdělání a byla přitom nadřizenými místy jako perspektivní oblast intenzívně sledována. O to větší obdiv zaslouží fakt, že prof. Nožička se s touto funkcí výborně vypořádal nejen jako vedoucí a organizátor, ale i jako vědecký a pedagogický pracovník. Vždyť značná část jeho vědeckých prací, jimiž je znám u nás i v zahraničí, vznikla právě v tomto období a je úzce spjata s problematikou matematických metod a postupů, jejichž aplikace je bez využití moderní výpočetní techniky nemyslitelná. Již za krátkou dobu se stává uznávaným odborníkem v oblasti ekonomicko-matematických metod a na žádost NDR je v r. 1966 vyslán ministerstvem školství na Humboldtovu univerzitu do Berlína s cílem

vybudovat na této vysoké škole oddělení pro matematiku zaměřenou na ekonomii.

Také tohoto úkolu se zhostil neformálně a s neobyčejnou aktivitou. Po ročním pobytu v NDR udržoval i nadále formou částečného úvazku intenzivní kontakty s pracovníky oddělení, které zde vybudoval. Od r. 1966 vychoval na Humboldtově univerzitě desítky aspirantů, z nichž řada působí dnes ve funkci docentů a profesorů na různých místech v NDR i v řadě rozvojových zemí. Svými odbornými kontakty s pracovišti v NDR přispěl prof. Nozička nemalou měrou rovněž k postupnému vybudování neformální spolupráce mezi MFF UK a matematickými pracovišti na vysokých školách v NDR. Za jeho činnost mu bylo uděleno státní vyznamenání NDR a čestný doktorát Humboldtovy univerzity.

Prof. Nozička navštívil služebně řadu dalších zemí (téměř všechny evropské socialistické státy, NSR, Francii, Mexiko, Kubu aj.). Všude vždy vzorně reprezentoval naši vlast jako vynikající odborník i jako čestný a v etických otázkách nekompromisní člověk.

Profesor Nozička je příkladem vědeckého a pedagogického pracovníka, který, přestože byl po celou dobu své aktivní činnosti bezpartijní, neváhal plnit řadu odpovědných úkolů a vedoucích funkcí a angažovat se tak neformálně pro socialismus a rozvoj naší vlasti. Přejeme mu do dalších let hodně zdraví i tvořivých sil.

Milan Vlach, Karel Zimmermann

ŠEDESÁT PĚT LET PROFESORA REKTORYSE

Každé vědecké pracoviště, ústav, katedra, odborný seminář má obvykle svou vůdčí osobnost. Osobnost, která výrazně ovlivňuje práci a činnost instituce zvláště ve vědecké oblasti. Na katedře matematiky a deskriptivní geometrie stavební fakulty ČVUT je touto osobností od poloviny padesátých let prof. RNDr. Karel Rektorys, DrSc. Osobností, která výrazně ovlivnila nejen činnost a zaměření této katedry, ale výraznou měrou přispěla do pokladnice významných výsledků československé matematiky.

Prof. RNDr. Karl Rektorys, DrSc., se narodil 4. 2. 1923 v Písku. V roce 1941 zde maturoval na reálce a za okupace pak byl zaměstnán na poště. Matematiku studoval na přírodovědecké

fakultě Univerzity Karlovy v Praze a po absolvování v roce 1949 působil jako matematik ve výzkumu Škodových závodů v Plzni. Po vykonání základní vojenské služby pracoval do roku 1954 v Ústředním ústavu matematickém (nynějším Matematickém ústavu ČSAV). V roce 1954 nastoupil na dnešní stavební fakultu ČVUT (tehdy FIS ČVUT), kde působí dodnes. V roce 1957 byl jmenován docentem a r. 1964 profesorem. V letech 1969–72 byl vedoucím katedry.

Profesor Rektorys je úspěšný ve všech oblastech své činnosti. Ať už jde o oblast vědecké práce, nebo pedagogické či odborně organiza-torské činnosti.

Vědecká činnost a odborné zaměření prof. K. Rektoryse byly výrazně ovlivněny jeho prvním působištěm — prací ve výzkumu Škodových závodů. Zde byl poprvé postaven před řešení nejednoduchých praktických problémů, stejně jako o něco později v Matematickém ústavu. Rektorysovy hluboké matematické znalosti, jeho matematická intuice a píle a vytrvalost vedly k úspěšnému řešení řady obtížných praktických problémů, mezi nimiž je v popředí problém hydratačního tepla, který zkoumal v souvislosti s výstavbou Orlické přehrady. Matematická studie *Výpočet teploty v přehradě při působení vnitřních zdrojů tepla* (Rozpravy ČSAV, 1956) shrnovala řešení tohoto problému jak po teoretické, tak numerické a praktické stránce. Z této problematiky vznikla řada dalších prací, zejména kniha BABUŠKA - REKTORYS - VYČICHLO: *Matematická teorie rovinné pružnosti*, která je první v řadě Rektorysových knih, v nichž se spojují dva charakteristické rysy, monografický a učebnicový.

Tento charakter mají i dvě další knihy prof. K. Rektoryse: *Variační metody v inženýrských problémech a problémech matematické fyziky* (vyšla v překladu anglickém, německém a ruském a autor byl za ní poctěn v roce 1979 Národní cenou ČSR) a *Metoda časové diskretizace a partiální diferenciální rovnice*, což je jeho životní dílo. Vyšla zatím v anglické a české verzi a zabývá se univerzální metodou pro řešení evolučních problémů různých typů. V obou knihách je uloženo mnoho původních výsledků, které mají vysokou matematickou hodnotu. Obě díla jsou napsána s vědomím, že je nebude číst jen matematik, ale také inženýr-teoretik, který tak pozná účinné matematické metody pro řešení složitých technických problémů.

Prof. K. Rektorys se za léta působení na technice podílel na výchově tisíců studentů-inženýrů, vychoval stovky aspirantů-inženýrů jako školitel v matematice a desítky aspirantů-matematiků jako hlavní školitel. Činnost v oblasti pedagogické dokumentujeme jen jedinou věcí. Technik-inženýr matematiku potřebuje nejen při studiu, ale i později v praxi při řešení různých problémů nebo při dalším vzdělávání. Proto mezi studenty i mezi inženýry, ale i mezi fyziky a matematiky je značně populární *Přehled užité matematiky*, (1. vydání Praha SNTL, 1963, 1137 stran), familiárně nazývaný „Pum“. Konceptu této knihy řídil jako vedoucí autor a víc než polovinu textu napsal sám. Vyšla už v několika vydáních a na světově proslulém americkém technickém institutu MIT se stala její anglická verze oficiální studijní příručkou. V současné době prof. Rektorys připravuje její přepracované vydání.

Prof. Rektorys byl a je úspěšný i v další oblasti činnosti — v práci organizátorské. I když právě v této oblasti se velmi často musí potýkat s problémy plánů, kolonek, křížových součtů, procent, nákladů a papírů. Jsou to někdy problémy opravdu zapeklité, a přestože úřední šiml nikdy nebyl jeho koníčkem, je i v této oblasti dáván nezřídka za vzor. A že toho úřadování není někdy málo, posoudíte z letmého výčtu jeho funkcí: koordinátor hlavního výzkumného úkolu I—2—5, odpovědný řešitel jedné jeho části, místo-

předseda stěžejního směru základního výzkumu I—2, předseda komise pro obhajoby kandidátských disertačních prací, člen kolegia matematiky ČSAV, člen vědecké rady FJFI ČVUT, člen výboru ČMT a člen poradního sboru rektora ČVUT pro matematiku.

Za výsledky dosažené ve vědecké práci, v pedagogické činnosti a v organizační práci obdržel prof. Rektorys řadu ocenění. Připomeňme na tomto místě jen Zlatou Bolzanovu plaketu ČSAV za rozvoj matematických věd, Národní cenu ČSR, Literární cenu SNTL, Stříbrnou a zlatou Felberovu medaili.

Profesor Rektorys je vynikající vědec, pedagog i organizátor, ale také vynikající člověk. Jeho životní optimismus, veselá povaha, neutuchající životní a pracovní elán, přátelský vztah ke spolupracovníkům jsou tím, co je pro něho typické a co mu všichni přejeme i do dalších let s přáním mnoha významných úspěchů ve vědecké i pedagogické práci.

Jaroslav Černý

K ŠEDESÁTINÁM PROFESORA VÁCLAVA PROSSERA

Dne 26. března 1988 oslavil své šedesátiny jeden z našich významných fyziků, prorektor Univerzity Karlovy, ředitel Fyzikálního ústavu Univerzity Karlovy, profesor RNDr. Václav Prosser, CSc. Svou dosavadní prací významně ovlivnil vědecký a pedagogicko-výchovný život ve fyzice v celém Československu. Stál u zrodu vědních a studijních oborů. Jeho pevná vůle, vytrvalost a nevšední píle mu pomáhaly zdotat mnohé překážky a vytvořit tak dílo, které vzbuzuje úctu a vděčnost jeho spolupracovníků. Nebál se nikdy vystupovat proti zkosnatělosti a formálnosti, odvážně prosazoval nové myšlenky, bil se za pravdu a zájmy společnosti kladl vždy na první místo. Svým životním optimismem, smyslem pro nové a progresivní myšlenky a nevšední aktivitou nijak nepřipomíná jubilanta, který již 35 let věnuje všechny své síly a schopnosti rozvoji československé fyziky.

Narodil se 26. 3. 1928 v Chotěšově u Velhartic v rodině učitele. Již v mládí měl zájem o matematiku, fyziku a přírodní obory. A tak po maturitě na gymnáziu v Sušici se rozhodl studovat matematiku a fyziku na přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze, kterou ukončil

v r. 1951. Již v posledním roce studia začal pracovat jako asistent. V roce 1953 nastoupil — to již na matematicko-fyzikální fakultě — na aspiranturu, kterou ukončil v roce 1956. Od té doby pracuje na MFF UK. V roce 1965 se habilitoval, v roce 1973 byl jmenován mimořádným profesorem a v roce 1979 řádným profesorem experimentální fyziky.

Profesor Prosser se zapsal do rozvoje československé fyziky pevných látek a biofyziky jako výrazná osobnost. Jako první v ČSSR se již v době aspirantury začal tvořivě a systematicky věnovat studiu optických vlastností polovodičů a využití optických vlastností pro studium jejich pásové struktury. Je to zprvu komplexní výzkum různých modifikací selenu, který vyústil v kandidátskou práci *Optické vlastnosti selenu*. Již jeho první práce vzbuzují velký zájem odborníků v zahraničí a je požádán o sepsání monografie. Později se věnuje polovodičovým sloučeninám II. a VI. skupiny, zvláště chalkogenidům kadmia. Rozvinutá intuice a získané zkušenosti mu pomáhají při zavádění nových oborů i problematik v československých podmínkách. Mezi nejvýznamnější patří magnetooptické jevy. Této problematice je věnována i jeho habilitační práce *Určování fyzikálních parametrů polovodičů z magnetooptických jevů, především Faradayovy rotace*. Magnetooptické jevy studuje především u InSb, GaAs a v pozdější době u magneticky uspořádaných materiálů, zvláště magnetických polovodičů a železito-yttritých granátů. V poslední době se věnuje komplexnímu studiu materiálu HgCdTe. Václav Prosser svým smyslem pro nové vystihuje fyzikální trendy a ještě na katedře fyziky pevných látek MFF UK vytváří pracovní skupinu, která se zabývá biofyzikou. Sám se soustřeďuje na studium optických vlastností nukleových kyselin a bázi nukleových kyselin. Během krátké doby vytváří dvě vědecké školy v oborech optické vlastnosti pevných látek a biofyzika, které tvoří jádro Fyzikálního ústavu Univerzity Karlovy při matematicko-fyzikální fakultě UK v Praze. Vybudoval vedoucí pracoviště ve fyzikálních oborech, které je svou vědeckou prací uznáváno u nás i v zahraničí. Ústav systematicky vytvářel od roku 1968 jako vědecký tajemník, od roku 1970 jako ředitel ústavu. V této funkci se vždy orientoval na experimentální vybavení pracoviště umožňující progresivní fyzikální výzkumy nejen pracovníkům ústavu, ale i širší fyzikální veřejnosti. Týká se to kryogen-

ní techniky, výpočetní techniky, nových technologií. Příkladem z poslední doby může být vybudování Laboratoře optické spektroskopie s vysokým spektrálním a časovým rozlišením. Je to pracoviště, které má celostátní význam a umožňuje další rozvoj nových fyzikálních oborů i výchovu špičkových odborníků. V Laboratoři pracují fyzici i chemici z Prahy, Bratislavy i Košic.

Organizační schopnosti prof. Prossera i jeho umění vést pracovní kolektivy se projeví i v publikační činnosti. Jeho vědecké výsledky, z nichž většina má světovou prioritu, jsou shrnuty do více než 150 původních publikací uveřejněných v předních našich, zahraničních i mezinárodních časopisech. Výsledky své vědecké práce prezentuje na mezinárodním fóru. Vystupuje na různých konferencích v zahraničí a organizuje mezinárodní letní školy a konference u nás. Je koordinátorem integrovaného tématu vědeckovýzkumné spolupráce vysokých škol ČSSR a SSSR *Výzkum fyzikálních vlastností biologicky aktivních molekul a struktur*. Úspěšné bylo i jeho dlouhodobé vědecké a pedagogické působení v zahraničí, především v J. J. Thompson Physical Laboratory na univerzitě v Readingu, Materials

Research Laboratory na pennsylvánské státní univerzitě, Univerzitě v Bagdadu, kalifornské univerzitě v San Diegu, floridské univerzitě v Gainesville a Národním ústavu zdraví v Bethesda. V rámci kratších samostatných studijních nebo přednáškových akcí navštívil mnohá fyzikální pracoviště na zahraničních univerzitách i v průmyslových výzkumných ústavech. Vždy je důstojným reprezentantem a propagátorem československého školství, vědy a kultury.

Vědeckou práci pokládá profesor Prosser za nutnou podmínku dobré pedagogické práce vysokoškolského učitele. Jeho pedagogická práce vychází z přesvědčení, že studenty je třeba připravovat v souladu s potřebami, které se kladou na absolventy. Prosazuje, aby se studenti již během studia seznámili s nejnovějšími přístroji, naučili se je ovládat, poznali co nejširší rozsah experimentálních metod a sami aktivně již během studia pracovali v laboratoři na řešení dílčích vědeckých problémů. Jeho přednášky se vyznačují vyvážeností teoretického základu na jedné straně a neustálého zdůrazňování fyzikální podstaty na straně druhé. Pedagogické práci se věnuje se zanícením a pokládá ji za prvořadou povinnost za všech okolností. K tomu vede i své spolupracovníky. Ke studentům má dobrý vztah. Chce jim předat co nejvíce ze svých bohatých znalostí a zkušeností. Je trpělivý při vysvětlování, ale přísný při zjišťování jejich znalostí. Profesor Prosser byl iniciátorem výměnných praxí našich studentů se studenty zahraničních vysokých škol, zvláště sovětských. Dnes se staly tyto výměnné praxe součástí výchovně vzdělávací činnosti matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy. Rovněž z jeho iniciativy se již přes dvě desetiletí pořádají soustředění posluchačů mimo Prahu. Tam formou seminářů jsou studenti seznamováni s aktuálními vědeckými problémy, které obvykle nejsou zahrnuty do studijních plánů. V průběhu těchto seminářů posluchači blíže poznávají jak své učitele, tak odborníky z ČSAV, jiných vysokých škol, výzkumných ústavů a ze závodů. Je tu však možnost věnovat se i aktuálním politickým, svetonázorovým i kulturním otázkám. Je tu také příležitost poznat studenty, jejich problémy a názory. Profesor Prosser rád využívá této příležitosti k diskusi a zároveň tak ovlivňuje výchovu nových vědeckých pracovníků. V hovorách s nimi je zásadový, otevřený a tolerantní. Nikdy nikoho neodsuzuje za jeho názor, i když

s tímto názorem nesouhlasí a vyjádří to jednoznačně.

Počet diplomantů vedených profesorem Prosserem je úctyhodný, je jich přes sedmdesát. Vyškolił 30 aspirantů, z nichž mnozí již dnes jsou uznávanými odborníky.

O odpovědném přístupu k pedagogické práci svědčí i 11 učebních textů, které napsal. Jeho zkušenosti z dlouholeté pedagogické práce se významně projeví v roli vedoucího autorského kolektivu celostátní učebnice věnované experimentálními metodám biofyziky. V učebnici jsou popsány současně základní metody.

Jubilant si je vědom významu fyziky pro praxi. Dvacet let cílevědomě vede své spolupracovníky k využívání poznatků základního výzkumu pro řešení problémů vyplývajících z potřeb a požadavků pracovišť našeho průmyslu. Se skupinou spolupracovníků vypracoval původní metody a výrobní postupy pro přípravu vysoce čistých i dotovaných polovodičů, především sloučenin II. a VI. skupiny. Výsledky studia fyzikálních vlastností polovodičů byly později využity pro vývoj a výrobu optoelektronických zařízení a detektorů záření. K těm nejvýznamnějším patří spolupráce s Teslou Blatná, Teslou VÚST A. S. Popova a ČKD, závod Kompresory. Fyzikální ústav UK každoročně uzavírá smlouvy, které přinášejí mnohamilionové hodnoty.

Vědomí společenské odpovědnosti vysokoškolského učitele a vědce ho vede k angažované práci v rámci fakulty, Univerzity Karlovy i v celostátním měřítku. Rozsah jeho organizační a řídicí práce je úctyhodný a pouze jeho organizační talent, nesmírná obětavost a nezdolná energie mu umožňují provádět tuto práci promyšleně a efektivně. Jako prorektor Univerzity Karlovy — od roku 1975 — důsledně prosazuje zefektivnění vědecké práce a rychlé přenášení výsledků výzkumu do praxe. Podílel se i na navázání řady významných a výhodných mezinárodních spoluprací mezi Univerzitou Karlovou a univerzitami v jiných státech. Je přímým iniciátorem dohody s univerzitami ve Vilniusu a Rize. Jako předseda komise expertů MŠ ČSR pro fyziku má velkou zásluhu na zachování pětiletého vysokoškolského studia fyziky, zavedení nových studijních oborů a vypracování studijních plánů a učebních osnov. O vážnosti, které se profesor Prosser těší, svědčí i to, že byl dlouholetým členem kolegia ministra školství ČSR, členem vědeckých rad různých institucí

a členem mnoha komisí celostátního významu. Významně se zasloužil o rozvoj fyzikálně zaměřeného vědního oboru biofyzika v celé ČSSR nejprve jako koordinátor hlavního úkolu státního plánu základního výzkumu *Fyzikální vlastnosti složitých organických molekul, molekulárních struktur a biologických systémů*, v současné době jako předseda rady stěžejního směru státního plánu základního výzkumu I-8 Biofyzika.

Profesor Prosser se natrvalo zapsal do historie matematicko-fyzikální fakulty UK svou vědeckou, výchovně vzdělávací, řídicí a organizační činností a angažovaností. Výrazný je jeho podíl na rozvoji a současném stavu fakulty. Jako dlouholetý zástupce (v letech 1960 až 1965) a později v letech 1965 až 1967 vedoucí katedry fyziky pevných látek se velmi aktivně účastnil vypracování nového studijního plánu.

Je až s podivem, že při tak značném pracovním zatížení si najde čas i na činnost popularizační. Jeho přednášky a vystoupení v rozhlase a televizi i články v časopisech šíří vědecké a pokrokové společenské myšlenky v nejšířších kruzích posluchačů.

V mladších letech jsme ho často vídali hrát volejbal. Dnes si už jen vyhradil středeční večer pro rekreační sport — hlavně plavání. A pokud mu čas a povinnosti dovolí, rád si zajíždí do okolí Modravy, kde čerpá nové síly do další práce a při toulkách obdivuje krásy rodné Šumavy v každém ročním období.

Vědecká, výchovně vzdělávací, politická, řídicí a organizační činnost profesora Prossera byla oceněna. Bylo mu propůjčeno státní vyznamenání Za vynikající práci v roce 1978. Je členem kolektivu, který v roce 1987 obdržel cenu předsedy Státní komise pro vědeckotechnický a investiční rozvoj. Je nositelem pamětních medailí k 25. výročí Únorového vítězství, k 50. výročí založení KSČ a ke 40. výročí osvobození Československa Sovětskou armádou. Byla mu udělena stříbrná pamětní medaile UK, medaile I. stupně Českého vysokého učení technického, medaile I. stupně MFF UK v Praze, zlatá medaile ÚV SSM Za socialistickou výchovu a řada dalších medailí a uznání.

Jeho spolupracovníci si ho váží a jsou mu vděční za to, že vytváří příznivé podmínky pro plnění jejich vědeckých a pedagogických úkolů i pro jejich další odborný růst. Je respektován pro svou otevřenost a čestnost v jednání, příkladnost a obětavost v každodenní vědeckopedag-

ogické práci a pro své nekompromisní postoje proti pokrytectví a formalismu.

Profesor Václav Prosser se dožívá svého životního jubilea v plném pracovním zatížení a v neuvědlné aktivitě. My, jeho spolupracovníci, přátelé a žáci, mu do dalších let přejeme pevné zdraví a mnoho dalších úspěchů. Jsme přesvědčeni, že svým elánem a nezdolnou vůlí překoná všechny překážky a vykoná ještě mnoho pro další rozvoj fyziky a její výuky. Ať ho těší výsledky vlastní práce i práce kolektivů, které vede.

Pavel Lukáč

PROFESOR JAN VEIT ŠEDESÁTNIKEM

Dne 21. března 1988 oslavil své šedesáté narozeniny prof. RNDr. Jan Veit, DrSc., profesor katedry matematiky fakulty elektrotechnické ČVUT v Praze. Pro ty, kteří ho znají, je tento fakt téměř neuvěřitelný, neboť jeho životní elán a soustavná sportovní závodní i organizační činnost v orientačním běhu a turistice jej zařazují vlastně mezi mladé lidi.

Profesor Veit se narodil 21. 3. 1928 v Praze v rodině středoškolských profesorů-filologů. Většinu svých školních let však prožil se svými rodiči v Chrudimi, kde studoval v letech 1939—1947 na reálném gymnáziu. Po maturitě se přihlásil ke studiu na přírodovědecké fakultě Karlovy univerzity v Praze, kde studoval v letech 1947 až 1951 obor matematika-fyzika. Studium ukončil v roce 1951 státní zkouškou pro vyučování matematiky a fyziky na středních školách. Během studií pracoval jako pomocná vědecká síla v ústavu teoretické fyziky u prof. Trkala. V roce 1953 dostává na základě disertační práce z teoretické fyziky na téma *Hallův efekt u berylia* akademický titul RNDr. Po absolutoriu přírodovědecké fakulty začal pracovat od 1. 9. 1951 jako asistent na pracovišti matematiky pro elektrotechnické obory a po reorganizaci na nově vzniklé katedře matematiky fakulty elektrotechnické ČVUT. V letech 1954—1958 byl zařazen jako externí aspirant u prof. Pírka na FEL v oboru „aplikovaná matematika“. V roce 1955 se stal odborným asistentem. V aspirantuře se zabýval matematickými metodami studia elektromagnetického pole a šířením vln; z toho vznikla i jeho kandidátská práce *Vliv koule pod zemí na šíření elektromagnetických vln*, kterou obhájil v roce 1960 a byla mu udělena hodnost kandidáta technických věd. Na tuto

svou práci navázal studiem ortogonálních skalárních a vektorových funkcí. Odtud pak vyplynula jeho habilitační práce *O úplnosti soustav ortogonálních funkcí*, obhájená v roce 1964. V témže roce byl jmenován docentem. Další problematikou, kterou se zabýval v rámci státního plánu výzkumu, byly matematické metody studia dvourozměrných obvodů *RC* s rozprostřenými parametry a s řezy. Z úspěšné práce v této oblasti vyplynula řada publikací v časopisech i referátů na mezinárodních konferencích. Soubor prací z této oblasti byl základem doktorské disertační práce *Matematická teorie plošných obvodů RC*, úspěšně obhájené v roce 1982 (DrSc.). V poslední době se profesor Veit zaměřuje na matematické metody studia polovodičových struktur a parciálních diferenciálních rovnic.

Vedle bohaté odborné a publikační činnosti prof. Veit po celou dobu svého působení na katedře matematiky FEL ČVUT jako přednášející a cvičící prošel všechny semestry a všechny matematické disciplíny, které se na katedře vyučují. Přednášel různé partie matematické analýzy, zvláště se věnoval diferenciálním rovnicím obyčejným i parciálním a integrálním transformacím. V těchto disciplínách je autorem řady knih a skript. Kromě skript pro základní studium a řady sbírek příkladů, je autorem skript o diferenciálních rovnicích a elektromagnetickém poli. Je spoluautorem vysokoškolské učebnice PÍRKO, Z., VEIT, J.: *Laplaceova transformace* (2. vyd. SNTL Praha, 1973) a autorem knihy *Integrální transformace* (SNTL Praha, 1979). Na fakultě pracuje dlouhodobě úspěšně ve funkci vedoucího učitele ročníku.

Prof. Veit vychoval nejen více než jednu generaci našich elektroinženýrů, ale též řadu aspirantů. V současné době vede vedle kursovních přednášek i přednášky pro aspiranty z parciálních diferenciálních rovnic a též přednáškově hostuje na fakultě jaderné a fyzikálně inženýrské. Vedle tohoto bohatého vytížení pedagogického i odborného si profesor Veit našel v průběhu své činnosti vždy čas i na práci ve společenských organizacích jak na fakultě, např. řada funkcí v ROH, tak mimo fakultu, zvláště funkce v ČSTV v orgánech sportovního svazu orientačního běhu. Za svou školskou činnost byl oceněn řadou uznání a Felberovými medailemi 2. a 3. stupně.

Jan Veit je milý, pozorný a pečlivý, vždy ochotný pomoci radou i skutkem. Jako učitel

je mezi studenty oblíben, neboť přístupně vykládá látku, má smysl pro jemný humor a vyniká i vlídným a přátelským jednáním.

Spolupracovníci a přátelé profesora Veita vysoce hodnotí jeho obětavou, rozsáhlou a záslužnou práci a přejí mu do dalších let mnoho zdraví, osobní spokojenosti a pracovních i sportovních úspěchů.

Zdeněk Jankovský

K VÝROČIU DOC. ZDENKA VAŠKA

„Tam, kde niet vôle, niet ani cesty.“ Tento citát z G. B. Shawa je koncentrovaným odrazom životných osudov náčelníka katedry fyziky na VVTŠ ČSSP v Liptovskom Mikuláši, plk. doc. ing. Zdenka Vaška.

Docent Vašek prekypoval vôľou od svojich mladých rokov, a tak prekonával aj prirodzené prekážky súvisiace s neľahkým povoláním dôstojníka Československej ľudovej armády. Od roku 1949 nepretržite pôsobí vo vojenskom školstve, a to prevažne v Liptovskom Mikuláši.

Doc. Vašek pochádza z Ostravska (narodil sa 26. 3. 1928), no ako ráruživý turista našiel v horách, ktoré obklopujú Liptov, druhý domov. Láskava k učiteľskému povolaniu, záľuba v ter-

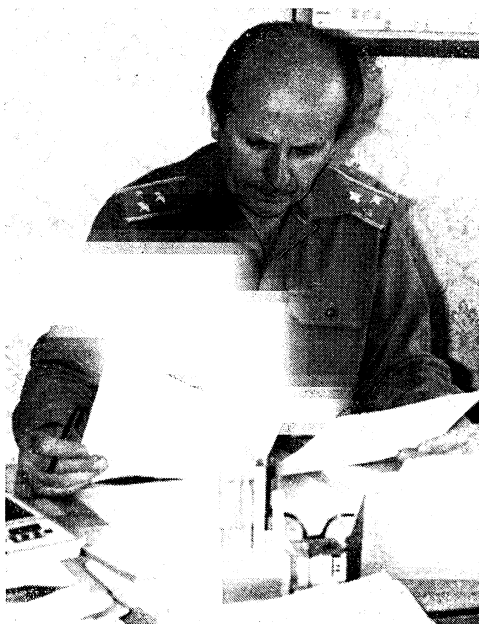

Foto Ján Krajčí

modynamike a v mechanike, potreba tvoriť a konštruovať (bol aj je zručný obrábač kovov a mechaniky) vyvolali v ňom neotrasiteľnú vôľu absolvovať Strojnícku fakultu VŠT v Košiciach (červený diplom 1968). Hľbavý prístup k problematike tepelných motorov priviedol ing. Vaška k fyzike. Svoje schopnosti vojaka, učiteľa a organizátora sústredil na budovanie seriózneho fyzikálneho pracoviska. Keď v roku 1973 vznikla rozhodnutím stranických a štátnych orgánov Vysoká vojenská technická škola v Liptovskom Mikuláši, nebolo na budovanie spoločnej katedry matematiky a fyziky povolanejšej osoby. Oprávnenosť tejto voľby potvrdila história. Ing. Vašek za ťažkých podmienok formovania vysokej školy, kedy jeho kolektív zabezpečoval štyri vojenské fakulty základnou prípravou z matematiky a fyziky, riadil výstavbu katedry cieľavedome, rozhodne a s prehľadom, presadiac jej pevnú vojenskú organizovanosť a vytvoriac podmienky pre plnenie úloh tak vo výchovnej a vzdelávacej práci, ako aj v práci vedeckej. Tak ako sa budovali priestory vysokej školy, tak sa katedra ing. Vaška postupne sťahovala z provizória do provizória, až v roku 1983 zaujala definitívne miesto a rozdelila sa na katedru matematiky, mikroelektroniky a laserovej techniky a na katedru fyziky. Ing. Vašek, od roku 1981 docent v odbore aplikovaná fyzika, ostal verný fyzike. Jeho vedecké záujmy sa postupne sústredili do oblasti didaktiky fyziky. Jeho rozhľad mu však dovolil ponechať na katedre dostatok priestoru aplikovanému fyzikálnemu výskumu. Ťažiskom jeho práce je špeciálna didaktika fyziky, didaktika ovplyvnená adaptačným procesom poslucháčov, ktorí sa musia prechodom na vojenskú vysokú školu paralelne vyrovnávať s adaptáciou na vysokoškolský i vojenský život. Okrem interakcie: osobnosť — vysokoškolské prostredie a osobnosť — prostredie vojenské, tu pristupuje aj interakcia: vojenské prostredie — vysokoškolská práca. Vedecké riešenie týchto problémov vyžaduje osobnosť odborníka fyzika, muža-vojaka svojou podstatou, citlivého pedagóga a psychológa. Tieto štyri vlastnosti našli stelesnenie v osobe plk. doc. ing. Zdenka Vaška.

Doc. Vašek bol v rokoch 1980—1985 riešiteľom rezortnej úlohy MNO. V súčasnosti vedie riešiteľské kolektívy dvoch rezortných úloh a sleduje postup riešenia rezortných úloh MNO a MŠ a dvoch vnútorných úloh aplikovaného výskumu. Je autorom 12 prác z oblasti didaktiky

fyziky, histórie vojenského školstva na Liptove a problematiky riešenej na jeho katedre. Výsledky vedeckej, organizačnej a spoločenskej práce doc. Vaška dosiahli spoločenské uznanie. Je nositeľom titulu Vzorný učiteľ (1982) a okrem iných vyznamenaní ho zdobia Rad červenej hviezdy (1985).

Spolupracovníci plk. doc. ing. Zdenka Vaška mu k jeho životnému jubileu prajú pevné zdravie a nevysychajúci prameň železnej vôle, vediac, že keď bude vôľa, bude aj ďalšia úspešná cesta.

Peter Bajla, Pavel Dederá, Ján Chrapan

MEZINÁRODNÍ KONFERENCE O TEORII POTENCIÁLU

(Praha, 19.—24. července 1987)

Kořeny teorie potenciálu sahají do fyziky osmnáctého století. Jako samostatná matematická disciplína se teorie potenciálu začala postupně formovat zhruba před sto padesáti lety. Problémy teorie potenciálu hluboce ovlivnily vývoj matematiky a přispěly k vytvoření nových metod, pojmů, teorií a k získání závažných teoretických i prakticky užitečných výsledků. Vzájemný vztah teorie potenciálu a dalších matematických disciplín je natolik výjimečný a rozsáhlý, že teorie potenciálu dostala pojmenování „křižovatka matematiky“.

Není tedy divu, že se s přednáškami zaměřenými na teorii potenciálu lze setkat na konferencích o diferenciálních rovnicích, funkcionální analýze či numerické matematice nebo např. o teorii aproximace, komplexní analýze či teorii pravděpodobnosti.

Více než dvacet let trvá již tradice konání samostatných setkání specialistů z teorie potenciálu. První z nich se uskutečnilo v r. 1964 v Orsay (Francie), po pětiletých obdobích pak následovaly Stresa (Itálie), Oberwolfach (NSR), Kodaň a opět Oberwolfach. V Oberwolfachu v r. 1984 bylo konstatováno, že by vzhledem k rozvoji disciplíny bylo užitečné nečekat s dalším setkáním celých pět let; účastníci se shodli v názoru, že by se organizace příští konference měla svěřit pražským matematikům.

Teorie potenciálu nepatří v naší zemi k tradičním disciplínám, jako např. teorie čísel nebo topologie. Teprve v druhé polovině šedesátých

let se začíná postupně formovat skupina zájemců o teorii potenciálu usilujících o zvládnutí známých významných poznatků a snažících se o získání nových výsledků. Náplň semináře z matematické analýzy na matematicko-fyzikální fakultě UK zaměřená z podstatné části na teorii potenciálu odrážela po celou dobu snahu po zvládnutí širokého spektra problematiky: od konkrétních aplikací k abstraktním partiím.

Touto snahou byla poznamenána i koncepce konference o teorii potenciálu, která se uskutečnila v Praze ve dnech 19.—24. července 1987. Konferenci uspořádala matematicko-fyzikální fakulta Univerzity Karlovy ve spolupráci s Matematickým ústavem ČSAV, JČSMF, katedrami matematiky ČVUT a ČSVTS. Záštitu nad konferencí převzal rektor UK prof. ZDENĚK ČEŠKA, člen korespondent ČSAV. Konference proběhla v pěkném prostředí Domu vědy a techniky poblíž Karlova mostu, slavnostní zahájení se uskutečnilo v Karolinu.

Konferenci se zúčastnilo 116 matematiků a 37 doprovázejících osob z celkem 26 států, které uvádíme v nerostoucím pořadí podle počtu účastníků: NSR, ČSSR, USA, Finsko, SSSR, Japonsko, Itálie, Velká Británie, Tunisko, Francie, Belgie, Bulharsko, Irsko, Kanada,

NDR, Rumunsko, Austrálie, Dánsko, Holandsko, Írán, Jugoslávie, Maďarsko, Polsko, Švédsko, Turecko, Vietnam. Potěšující byla skutečnost, že mezi účastníky byly světové kapacity oboru i mladí matematici. Zaměření přednášek prokázalo široký záběr teorie potenciálu: klasická i abstraktní teorie potenciálu, pravděpodobnostní metody, numerické aspekty i aplikace teorie potenciálu v jiných matematických disciplínách i ve fyzice a technice.

Do programu konference bylo zařazeno celkem 13 jednohodinových přehledných přednášek:

- A. ANCONA (Francie): *Nezáporné harmonické funkce a hyperbolicita*
- N. BOBOC, G. BUCUR (Rumunsko): *Uspořádání a konvexita v teorii potenciálu*
- E. FABES (USA): *Metody teorie potenciálu v okrajových úlohách*
- B. FUGLEDE (Dánsko): *Jemná teorie potenciálu*
- W. HANSEN (NSR): *Vymetací prostory (balayage spaces) — přirozený kontext pro teorii potenciálu*
- K. L. CHUNG (USA): *Pravděpodobnostní metody v teorii potenciálu*
- I. LAINE (Finsko): *Kvazilineární axiomatická teorie potenciálu*

Prof. Heinz Bauer (NSR), prof. Makoto Ohtsuka (Japonsko).

Foto JAN EISNER

- E. M. LANDIS (SSSR): *Teorie potenciálu a parciální diferenciální rovnice*
- T. LYONS (Velká Británie): *Dirichletovy procesy a stochastická analýza*
- M. OHTSUKA (Japonsko): *Extremální délka s váhou a Beppo Leviho funkce*
- G. F. ROACH (Velká Británie): *Iterační metody v teorii potenciálu*
- W. L. WENDLAND (NSR): *Hraniční potenciály a metody hraničních prvků*
- G. WILDENHAIN (NDR): *Metody teorie potenciálu pro eliptické rovnice vyššího řádu.*

Dále bylo ve třech sekcích prosloueno celkem 69 půlhodinových sdělení.

Přehledné přednášky a sbírka problémů z teorie potenciálu budou publikovány ve sborníku vydaném ve Springer-Verlag, ostatní referáty budou obsahem sborníku vydaného nakladatelstvím Plenum Publishing Corporation.

Konference byla zahraničními návštěvníky vysoce hodnocena. Prokázala, že teorie potenciálu, přes svůj vysoký věk, je stále svěží, aktivně se rozvíjející disciplína. (Zkrácená verze této zprávy byla poskytnuta časopisu „Univerzitní zprávy“).

Josef Král, Jaroslav Lukeš,
Ivan Netuka, Jiří Veselý

ČESKOSLOVENSKO-RAKOUSKÉ SYMPOZIUM O GEOMETRII

Ve dnech 1. až 6. června 1987 se konalo 1. československo-rakouské sympozium o geometrii na zámku Seggau u Leibnitzu v jižním Štýrsku. Zúčastnilo se ho 13 matematiků z Československa (8 z ČSR a 5 ze SSR), 14 z Rakouska, 4 z Jugoslávie, 3 z Maďarska a 2 z NSR. Sympozium bylo zahájeno 1. června 1987 ve Vídni na tamější Technické univerzitě děkanem prof. dr. K.-H. WOLFFEM (TN Fakultät TU Wien) a vedoucím sympozia prof. dr. H. VOGLEM (TU Graz). Zde byly předneseny tyto 3 úvodní přednášky vídeňskými matematiky:

- P. M. GRUBER: *Neuere Entwicklung in der Geometrie der Zahlen.*
- H. P. PAUKOWITSCH: *Geometrie gebauter Formen.*
- C. BUCHTA: *Über einige Grundfragen der linearen Optimierung.*

Po seznámení se s ústavem geometrie na vídeňské Technické univerzitě se českoslovenští a rakouští účastníci přesunuli (většinou vlakem)

do vzdělávacího centra na zámku Seggau, kde se od úterý do pátku konala hlavní část přednášek. Více než polovina přednášek se týkala kinematické a diferenciální geometrie na různých grupách a jejich aplikací. Tato témata byla zastoupena zvláště přednáškami:

- H. SACHS (MU Leoben): *Metrische Resultate in oskulierenden und hyperoskulierenden Kegelschnittbüschel in $I_2(R)$*
- O. RÖSCHEL (MU Leoben): *Öffnungsinvarianten der Bahnregelflächen bei euklidischen Zwanngläufen.*
- Z. JANKOVSKÝ (ČVUT Praha): *Zur Möbiusschen Geometrie und Kinematik in H^3 .*
- I. DRAHOS (TU Miskolc): *Umfassende räumliche Verzahnungsgeometrie.*
- A. KARGER (UK Praha): *Geometry of the motion of robots and manipulators.*
- M. KARGEROVÁ (ČVUT Praha): *Space motions with two straight trajectories.*
- D. PALMAN (TU Zagreb): *Über vollständige zirkulare Kurven in der isotropen Ebene.*
- V. ŠČURÍČ (TU Zagreb): *Zur Klassifikationstheorie der Kegelschnittbüschel der isotropen Ebene.*
- W. JANK (TU Wien): *Räumliche Deutung von Bahnen ebener Bewegungen.*
- M. HUSTY (MU Leoben): *Zur Kinematik der ebenen äquiformen isotropen Geometrie.*
- W. RATH (TU Wien): *Konvexe Affinzwangläufe.*
- H. VOGLER (TU Graz): *Über Affinzwangläufe mit hyperplanaren Bahnen.*
- W. DEGEN (TU Stuttgart): *Über den maximalen Sehnenabstand von Kurven mit beschränkter Krümmung.*
- K. STRAMBACH (TU Erlangen): *Zur Kinematik und zu den Lieschen Gruppen.*
- Další část se tematicky týkala počítačové grafiky; v této oblasti se pohybovaly zvláště přednášky:
- J. NOVÁK (ČVUT Praha): *Zur rechnergestützten konstruktiven Geometrie.*
- F. JEŽEK (VŠSE Plzeň): *Geometrische Probleme in der Rechnergrafik.*
- V. MEDEK, J. ZÁMOŽÍK (SVŠT Bratislava): *Free Castin Method.*
- Další témata obsahovaly přednášky:
- L. DRS (ČVUT Praha): *Praxisbezogene krummlinige Perspektiven.*
- S. G. KARÁNÉ (TU Budapest): *Raumakustische Prüfungen in der Baukunst angewandter geometrischer Oberflächen.*

M. KIRKOVITS (Univ. Sopron): *On equivalence of variational problems and its geometrical background.*

L. BOČEK (UK Praha): *Isoperimetrische Ungleichungen für räumliche Kurven und Polygone.*

J. NOVOTNÁ (UK Praha): *Diskrete Analogues of Wirtinger's Inequality with Applications in Geometry.*

Účastníci se navzájem blíže seznámili při večerních společných posezeních v pěkném prostředí vzdělávacího střediska. Organizátoři z Rakouska uspořádali též návštěvu místní vlnářské školy s pohoštěním, návštěvu vinných zámeckých sklepů s ochutnávkou místní pro-

dukce a půldenní autobusový výlet do krásné krajiny štýrského „Weinlandu“.

Zakončení sympozia se konalo v pátek odpoledne ve Štýrském Hradci s prohlídkou matematického a geometrického pracoviště štýrské technické univerzity. Zároveň se účastníci seznámili s organizací i výukou školy a s vybavením učeben; byli také přijati rektorem školy prof. dr. RUDOLFEM DOMIATYM i zástupci starosty města. Krátkou prohlídkou Štýrského Hradce toto dobře odborné i společensky organizované sympozium skončilo. Druhé československo-rakouské sympozium o geometrii je plánováno na rok 1989 v Československu.

Zdeněk Jankovský

Zprávy o jednorázových akcích je třeba dodávat redakci do 1 měsíce od skončení akce.

**VALNÉ SHROMÁŽDĚNÍ
FYZIKÁLNÍ VĚDECKÉ SEKCE**

(Pardubice, 8. července 1987)

U příležitosti 9. konference čs. fyziků v Pardubicích (6.—10. 7. 1987) proběhlo valné shromáždění FVS. Za předsednickým stolem spo-

lečného zasedání FVS JČSMF a FVS JSMF zasedli kolegové ČERNOHORSKÝ, KACZÉR, KOSEK (za FVS JČSMF) a KREMPASKÝ, POVINEC a PREŠNAJDER (za FVS JSMF). Návrhové komise byly zvoleny ve složení JANTA, PÁTÝ, SMRČKA, ŽOFKA (FVS JČSMF) a KOLNÍK, KRUPA a STARÍČEK (FVS JSMF). Zprávu o činnosti FVS JČSMF podal předseda Sv. KRUPÍČKA. Úvodem konstatoval, že výbor sekce ve své činnosti vycházel ze závěrů jednání předcházejícího valného shromáždění v Bratislavě (srpen 1985). Hlavní směry práce sekce rozvíjely jako v předchozích obdobích jednotlivé komise výboru, které byly ovšem ve stálém styku s výborem FVS. Především to byla komise pro odborné skupiny, jichž je 19, včetně nedávno ustavené OS — Teorie kondenzovaných soustav. Dvě další OS — fyzika molekulárních a makromolekulárních soustav a OS — historie fyziky oznámily, že proběhly ustavující schůze. Komise popularizační se věnovala přípravě šestidílného seriálu „Klíče k poznání“, z něhož podstatná část se již objevila na obrazovkách, a připravě edice „Cesta k vědě“, kterou vydává nakladatelství Academia. Komise pro styk s průmyslem připravila anketu týkající se využití fyziky v průmyslu a zabývala se činností pro kolektivní členy a snažila se řešit otázku způsobu převodu členských příspěvků od kolektivních členů na účet FVS. Zahraniční komise dále pokračovala v práci na využití výměnných kvót se sesterskými spo-